

مکتبہ اجدادیا

۱۶ نجی سند

جزو، عدد : ۵۱

شوال ۱۳۱۳

اسلامده تاريخ علوم رياضيه

قبل الميلاذ او چنچي عصرده تأسيس اولنان و مؤاخراً بين العرب « رواق الحكمه » ناميله شهرت بولان اسكندريه دارالفنونى آنجق بعد الميلاذ يدنچي عصره قدر دوام ايلدى . مع مافيه ميلادك برنجي عصرندن اعتباراً رياضون و يا هيئوندن كاشف نامنه همان هيج بر فرد كلامش و يالكتر ايكنچي عصرى اوائلنده « مجسطى » صاحبي مشهور (بطليموس) ك ظهوريه « رواق الحكمه » صوك دفعه اوله رق شعشه باش اولمش ايدى .

واقعا (بطليموس) دن صكره اسكندريه دارالفنونى بر چوق منجمين ، مهندسين يتشديرمش ايسده بونلرك كافهسى سلفلى طرفندن وجوده كتورلمش اولان كشفياته برشى علاوه سنه مقتدر اولقمسزين يالكتر آنلرك اثرلرني شرح و تفسير ايله وقت كچورمشلردر .

هله بشنچي عصر ميلاديدن اعتباراً « رواق الحكمه » ده كتب موجوده يي آكلايويده تعليم و تفسير ايدمك شارحين ده آزالغه و حكماي يونانيه جداً فقدا نه باشلامش ايدى .

گرچه عصر مذكوره مشاهير حكماندن [پروبوس Probus] (آسنه) يه گيدهرك اوراده يكدن بر مكتب تأسيسيله « رواق الحكمه » انظفايه يوز طوتمش اولان لمعه معارفى اشعاليه غيرت ايلش ايسده بورادن يتيشان حكما اساساً مسلك افلاطونه سالك بولملىيله و قتلرني بي لزوم مناقشات فلسفيه و مباحثات مذهبيه حصر ايلدكلرندن، بوندن ده بر فائده حاصل اولمىدى .

ديگر طرفدن روماليلر كي متمدن بر قوم موجود ايديسده بونلر ماحصل

اقتدار لرینی عسکرلک ایله خطابت حصر ایلدکاری جهته علوم وفنون یونانیسه نك
احیاسنه دگل ، بعض حکمای رومانیه استثنای ایلدیکی حالده ، تحصیلنه بیله اهمیت
ویرماملاردردی .

نهایت بوشرف و مزیت ، بادیه نشین سفالت ایکن ، محض اسلامیتک سایه عاطفته
صفندقلری ایچون آز زمانده داخل کلنشنسرای مدیت اولان اولاد عربیه
میسر اولدی .

اوت ! (آنه) و (اسکندریه) دارالفنونلرنده اون اوج عصرلق برمدت
ظرفنده ذکای بشرک وجوده کتوردیگی بونجه آثار عمرانی عربلر احیا وینه آنلر
اعلا ایتدیلر ! !

هجرتک قرن اولنده خلفای راشدین حضراتنک اهتماماتی و مؤخرآ (ملوک
امویه) نك اقداماتی سایهسنده ممالک اسلامییه شمالاً (فرائق) الکاسییه قافقاس
طاغلرینه و (سبریا) چوللرینه و غرباً بحر محیط اطلسیه و جنوباً بحر عمان
وسودانه و شرقاً چین حدودینه قدر وسعت بولهرق ، سلطنت اسلامییه کاله ایزمش
و قرن ثانیده (خلافت عباسیه) نك ظهورنده ایسه ، آرتق ملت اسلامییه ایچون
استیلا دوری کچمش ایدی . بناء علیه خلافتک آل عباسده قطعاً تقریرینی متعاقب
خلفای اسلامییه نك نظرلری بالطبع معارف و صنایعک تعم و انتشاری و سائنطک
استحصالنه و بوضورتله اسباب عمران مملکتک استکمالنه منعطف اولدی .
جمهور مورخینجه تحت اعترافسده درکه بویولده ، خلفای عباسیه نك کافسنه
(ابو جعفر المنصور) هادی اولمشدر !

خليفة مشارالیهک ترغیب و تشویق سایهسنده درکه ، لمعه معارف مقر خلافت اتخاذا
اولتان بغدادده بردنبره پارلامش و آز زمانده توسیع دائره ایله اشعه حیرتفراسی بتون
افاق اسلامییه تنویره باشلامشدر .

اوت ! علوم حکمیه و بالخاصه علوم ریاضیه و هیئیه نك لسان عربیه نقلیه
بین الاسلام تعلیم و تعلنه هجرتک ایکنجی و تاریخ میلادک سکرنجی عصری اواخرنده
بغدادده جالس سریر خلافت اولان (ابو جعفر المنصور) زماننده ابتدار اولندی .

شويله كه : (ابن الآدمي) نك « نظم العقاد » ديه معروف اولان زيج كسيرنده
محرر اولديني اوزره ، هجرتك ۱۵۶ (تاريخ ميلادك ۷۷۳) نجى سنه سنده
(ابو جعفر المنصور) هندن بر كسه كلهرك « سند هند » ناميله مشهور اولان
واجرامك تعاديلي ايله برابر ، مقدار حركاتي و خسوف و كسوفى و مطالع بروجنى
حاوى بولنان زيج كتابنى تقديم ايتمش و بونك اوزرينه خليفه مشاراليه لسان عربيه
ترجه سيله فيما بعد بين الموقنين و المنجمين حركات اجرام خصوصنده دستور العمل
طوئلق اوزره بر كتاب ترتيبى امر ايتمگله ، بو ايشه (محمد بن ابراهيم الفزارى)
مأمور اولمشدى . موسى اليه (فزارى) زيج مذكورى ترجمه صورتيله ايلك دفعه
اولق اوزره بر زيج كتابى وجوده كتور مشدركه ، بين المنجمين « السند الهند الكبير »
ديه معروف اولان و مؤخرآ (ابو عبدالله محمد بن موسى الخوارزمى) طرفندن
اختصار و تعديل اولنان زيج مشهور ، ايشته بو زيجدر .

مشاراليه (منصور) محب علم و عرفان بر ذات اولديغندن ، بو صورتله اول -
امرده هند علماسنك آوازه شهرتى ايشتمسسه مبنى كتب هندية نك عربيه نقليله
بين الاسلام نشرينه ابتدار ايتمش ايسده ، مؤخرآ قديم يونانيلرده معارفك دها زياده
ترقى ايتمش اولديغنه مطلع اولقله ، هندیلك آثار علميه سنى اقتباسدن صرف نظر
ايدرك يونانيلك آثارنى نقل و ترجمه ايتديرك املنه دوشمشدر :

وقتيله بعض يونان نسطوريلى متعصب ايمپراطورلك ظلم و غدرندن وطنلرنده
بارينه ميهرق آسيا طرفلرينه هجرت ايتمگه مجبور اولمشر و قديمده (ادس Edesse)
و بين العرب (رها) ديتلان (اورفه) شهرنده (بر مكتب طبي) تاسيس ايتمشرايدى كه ،
بونلك بو مكتبلرى روم ايمپراطورلرندن مشهور (Zénon - Isaurien) زه نون -
ايسورين (طرفندن هدم و تخريب اولنه رق كنديلرى ده طاغيدلديغندن ، بر طاقى
اخوزستانه) قدر كيدرك « جندى شاپور » شهرنده ديگر بر مكتب طبي كشاد
ايتمشر و بر طاقى ايسه اوتده ، بروده مغدور و متفرق بر حاله قالمشرايدى .

بونلر بولندقلرى محللرده مسلكلرينى لاجل التميم دائما معارف يونانيه ينى
حصه مند اولدقلرى درجده ، خلقه تلقين و تعليم دن خالى قالمدقلرندن ، ممالك اسلاميه نك

اوتنه سنده بروسنده یواش یواش منجم و طبیب نامده، هیئت، حساب و نجومه واقف
و لسان یونانی بی بحق عارف کیمسه لر یتشدر مشلر ایدی .

ایشته ابو جعفر المنصور بغداد و حوالیسندده حال پریشانی ایچنده یشایان
بونسطوریلر ایله آنلرک شاکرد عرفانلری بولنان و اسملری آشاغیده ذکر ایدیلده چک
اولان ذوات کرامی تحت حمایه سنه آله رق، بونلری معارف یونانی بی لسان عربیه
نقل و بین الاسلام نشر ایتمکه آلت اتخاذا ایلدی .

اؤل امرده - مورخ مشهور (ابن خلدون) ک بیانه نظر آ بعض کتب نفیسه نک
ارسالی ایچون ملک رومه بو یولده خبر گوندرمش و ملک مشار الیده کتاب
(اقلیدس) ایله دیگر بعض کتب تعالیم و طبیعیاتی مشار الیه ارسال ایلشدر .

یونانیلردن جلب ویا دیگر بر صورتله الیه ایدیلان کتب متنوعه میاننده
عربیجه ترجمه سنه باشلانان کتابلرک بری و حتی ابن خلدونک قولجه برنجیمی
« کتاب اقلیدس » اولمشدرکه، کتاب مذکورک مترجمی (حجاج بن یوسف
بن مطر الکوفی) در .

شوراسی ده جای انکار دگلدرکه ، علوم و فنونک بین الاسلام شیوعه ، فرس
مدنیت سالفه سی ایله هنوز قطعاً درجه و اهمیتی تقدیر اوله میان هند معارف
قدیمه سنک بقیه آثارینکده آز ، چوق بر تأمیری وارددر . حتی ملت اسلامی ده
اک اؤل لسان عرب اوزره تحریر ایدیلان (زیج) هند لسانندن ترجمه اولندیغی کبی،
بوندن اؤل ابو جعفر المنصور اوژه شهرتی ایشتدیگی (ابو سهل نوبخت)
نامنده کی بر ایران منجمی و مؤخر آ بونک اوغلی (سهل بن نوبخت) ی بغداده جلب
ایله حقننده یک زیاده نوازش و التفاتده بولنش و سرای خلیفه منجملگی ایله
اوراده آیقویمشدر .

(ابو جعفر المنصور) ک خلقلری اولان (مهدی) ، (موسی الهادی) ،
و بالخاصه (هارون الرشید) ده مشار الیه ک اثرینه اقتفا ایدرک . هر طرفدن علوم -
حکیمیه و ریاضیه ده متبحر و لسان یونانی ده ماهر ذواتی جلب و جمع ایله کتب نفیسه -
یونانی بی عربی به نقل و ترجمه صرف مقدرت و بغدادده بر طاقم « مدارس »

و « دارالکتب » تأسيسيله نشر علومه خصر همت ايديلر . مشار اليه ابو جعفر - المنصورك و فائندن صكره گذران ايدن اون بش ، يگر مي سنه ظرفنده بغدادده معارف و صنايع اودرجه سرعتله ترقى ايتمش ايدى كه ، بو ترقيايه دائر بر فكر اجمالى حاصل ، ايتك ايجون هارون الرشيدك بيوك (شارلمان Charlemagne) ارسال اينديكى هدايى نفيسه مياننده يالكر ، مثلى او وقته قدر كورلماش و اوروپايلرك بر چوق زمان نظر حيرتى جلب ايتمش اولان مشهور چالار « صو ساعتك » بولنديغنى درخاطر ايتك كفايت ايدر .

بو ميانده محضا خلفاى مشار اليهمك ترغييات و تشويقاى سايه سنده حقيقه بر چوق ارباب هنر و معرفت ظهور ايتمش ايسده ، مع الـأسف تاريخ مدنيت بو ذواندن آنجق بر قاچنك نامنى صحيفه تذكاريه قيد ايده بيلشدر .

ايشته بو جمله دن برى و بلكه برنجيسى اولجه كتاب (اقليدس) ي « كتاب الاصول » ناميله عربى يه نقل ايدن (حجاج بن يوسف بن مطر الكوفى) دركه ، مشار اليه بحق ترجمه يه قادر اولديغى درجه ده علوم رياضييه و هيئه دهده ماهر اولديغندن (هارون الرشيد) ك زمان خلافتده مقام و زراتى اداره ايدن (يحيى بن خالد البرمكى) نك تشويقيله راصد مشهور (بطليموس) ك « مجسطى » سنى ده ايلك دفعه اوله رق عربى يه نقل و ترجمه ايتمشدر .

ينه بو ميانده دركه « ماشا الله اليهودى » نامنده علم هيئته زماننك حقيقه و جيدى بر ذات ظهور ايله آلات رصد يه دن « اسطرلاب » ، « ذات الحلق » و دائر برر رساله يازمش و « كتاب المواليده الكبير » نامنده كى اثرنده ايسه ، اجرام سماويه حقنده پك حكيمانه بيان مطالعه ده بولتمشدر .

هله (جندى شاپورا) شهرنده نشأت ايدن راصد شهير (احمد بن محمد التهاموندى) مدنيت اسلاميه نك مباديسنده ظهور ايدن مشاهيرك الك بيوكلرندن عد ايدلسه بحاجدر . مشار اليه شهر مذكوره بر چوق سنه لر رصدات اجرا ايدرك ، تاريخ هجرتك ۱۸۷ و تاريخ ميلادك ۸۰۳ سنه سنده نتايج رصداتى حاوى « المشتمل » نامنده بر زيج ترتيب و تاليف ايتمشدر كه ، راصد مشهور (ابن يونس) ك ده

مصدقی اولدینی اوزره، ملت اسلامیة ده اڭ اؤل اجرا اولنان رصدات، بورصدات اولدینی گبی، رصدات اسلامیة بناة اڭ اؤل ترتیب ایدیلان زیج ده بوزیج اولمشدر . خلاصه ، طقوزنجی عصر میلادی اوانلنده محضا خلفای مشار الیهمک تشویق اثری اوله رق ، بغدادده حکمای یونانیة نڭ وازجمله (آرسطو Aristotle) ، (جالینوس Galien) ، (اقلیدس Euclide) ، (آپولونیوس Apollonius) گبی اعظمک آثاری تدوین ایدیلاور وحتی بونلرک مسالک حکمیة لری حقدده مباحثات ومواخذات مکمله اجرا اولنور ایدی .

ازدیاد حشمت ودارات ایله خلفای عباسیة نڭ اڭ بختیاری (هارون الرشید) ایسه، ترقی معارفه خدمتله اڭ نامداری ده اوغلی (مأمون) در . اوت ! مأمونک عهد خلافتی، تاریخ مدنیت اسلامیة نڭ اڭ بارلاق بر فصلنی تشکیل ایدر .

چونکه خلیفه مشارالیه بر طرفدن کتب قدیمه یونانیة الیه ایتمک ایچون مصارف کلیه اختیارله صورت مخصوصده دیار رومه آدملرکوندیر ، دیگر طرفدن عصرینک علما و حکماسنی باشنه جلب وجمع ایله گیجه . کوندوز علوم و فنونک ترقیسنه چالشور ایدی .

حتی روایتہ نظراً (لئون) نامنده کی فیلسوفک عزیمتی منع ایلدیگندن طولانی قیصر ایکنجی میشل (Michel II Le bégue) آچمش اولدینی محاربه ده غالبیتی قزانش و شرط مصالحه اولمق اوزره حکمای یونانیة نڭ انفس آثاری اولان کتب و رسائلدن برر نسخه سنک اعطاسنی قیصره تکلیف ایتمشدرکه شو وقعه مشارالیهک ندرجه علوم و فنون طرفداری اولدینی اثبات ایتمک ونامنی تاریخ علومده الی الابد کمال تعظیم ایله یاد ایستیرمگه مع زیاده کافیدر . (مابعدی نسخه تالیه ده)

صالح ذکی